

Սա ոչ պաշտոնական թարգմանություն է: Թարգմանվել է «Մարդու իրավունքները և կանայք Հայաստանի զինված ուժերում» ծրագրի շրջանակում: «Մարդու իրավունքները և կանայք Հայաստանի զինված ուժերում» ծրագիրն իրականացվում է Եվրոպայի խորհրդի՝ Հայաստանի համար իրականացվող գործողությունների 2019-2022թթ. ծրագրի շրջանակներում և ֆինանսավորվում է Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից: Գործողությունների ծրագիրը ֆինանսավորում են նաև Գերմանիան, Իռլանդիան, Լիխտենշտեյնը, Նորվեգիան և Շվեդիան:

Բնօրինակ են միայն ֆրանսերեն և անգլերեն տեքստերը:

Տեղեկատվական փաստաթղթեր

SG/Inf(2020)11

7 ապրիլի 2020 թվական

Ժողովրդավարության, օրենքի գերակայության և մարդու իրավունքների պահպանումը COVID-19 սանիտարական ճգնաժամի շրջանակներում

Գործիքակազմ՝ անդամ պետությունների համար

Ներածություն

Սույն փաստաթղթի նպատակն է կառավարություններին տրամադրել գործիքակազմ՝ առկա աննախադեպ եւ զանգվածային մասշտաբի սանիտարական ճգնաժամի հետ կապված խնդիրներն այնպես լուծելու համար, որ պահպանվեն ժողովրդավարության, օրենքի գերակայության եւ մարդու իրավունքների հիմնարար արժեքները:

Ի սկզբանե հարկ է ընդունել, որ իրենց բնակչությանը COVID-19-ի սպառնալիքից պաշտպանելիս կառավարությունները բախվում են ահռելի մարտահրավերների: Հասկանալի է նաեւ այն, որ չի կարող պահպանվել հասարակության բնականոն գործունեությունը՝ հաշվի առնելով հատկապես վիրուսի դեմ պայքարի համար պահանջվող հիմնական պաշտպանիչ միջոցառումը, մասնավորապես՝ մեկուսացումը: Բացի այդ, ընդունվում է, որ ձեռնարկված միջոցառումներով անխուսափելիորեն կոտնահարվեն այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք օրենքի գերակայությամբ կառավարվող ժողովրդավարական հասարակության անբաժանելի եւ անհրաժեշտ մասն են կազմում:

Մեր անդամ պետությունների առջեւ ծառացած հիմնական սոցիալական, քաղաքական եւ իրավական մարտահրավերը կլինի այդ ճգնաժամին արդյունավետորեն արձագանքելու նրանց ունակությունը՝ միեւնույն ժամանակ ապահովելով, որ նրանց կողմից ձեռնարկված միջոցառումներով չխաթարվի Եվրոպայի՝ ժողովրդավարության, օրենքի գերակայության եւ մարդու իրավունքների հիմնարար արժեքները պահպանելու հարցում մեր իրական երկարաժամկետ շահագրգռվածությունը: Հենց այս դեպքում է, որ Եվրոպայի խորհուրդը պետք է իրականացնի իր հիմնական լիազորությունները՝ իր կանոնադրական մարմինների, ինչպես նաեւ իրավասու բոլոր մարմինների եւ մեխանիզմների միջոցով տրամադրելով հարթակ՝ համընդհանուր ձեռով ապահովելու համար, որ այս միջոցառումները համաչափ լինեն վիրուսի տարածման սպառնալիքին եւ ժամանակին սահմանափակվեն: Վիրուսը

կործանում է շատ կյանքեր եւ շատ ավելին, ինչը մեզ համար թանկ է: Մենք չպետք է թույլ տանք, որ այն ոչնչացնի մեր հիմնական արժեքները եւ ազատ հասարակությանը:

**1. Արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղումը
(Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 15-րդ հոդված)**

Ներկայիս COVID-19-ի սպառնալիքին ի պատասխան ձեռնարկվող միջոցառումների ծավալը եւ դրանց կիրառման եղանակը ժամանակի տարբեր պահերին մեկ պետությունից մյուսը զգալիորեն տարբերվում են: Չնայած անդամ պետությունների կողմից ընդունված որոշ սահմանափակող միջոցառումներ կարող են հիմնավորված լինել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (Կոնվենցիա)¹ առողջության պահպանմանը վերաբերող համապատասխան դրույթների հիմքով (տե՛ս Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետը, 8-11-րդ հոդվածների 2-րդ կետերը եւ Կոնվենցիայի թիվ 4 արձանագրության 2-րդ հոդվածի 3-րդ կետը), բացառիկ բնույթի միջոցառումները կարող են պահանջել շեղումներ պետությունների՝ Կոնվենցիայով սահմանված պարտավորություններից: Յուրաքանչյուր պետություն պետք է ինքը գնահատի՝ արդյոք իր կողմից ընդունված միջոցառումներն իրավունք են տալիս նման շեղման՝ կախված Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքների եւ ազատությունների նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների բնույթից ու ծավալից: Պետությունների համար դա անելու հնարավորությունը համակարգի կարեւոր հատկություն է՝ թույլ տալով Կոնվենցիայի եւ դրա վերահսկող մեխանիզմների շարունակական կիրառումը նույնիսկ ամենակրիտիկական ժամանակներում:

Պարտավորություններից ցանկացած շեղում կգնահատվի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (Դատարան) կողմից այն գործերով,

¹ Նախարարների կոմիտեի պատասխանը ԵԽԽՎ թիվ 2125 առաջարկությանը (2018 թվական):

որոնք կներկայացվեն Դատարան²: Դատարանն այս ոլորտում հայեցողության լայն շրջանակ է տվել պետություններին. «Յուրաքանչյուր Պայմանավորվող պետություն «իր ազգի կյանքի համար» պարասխանավորության առումով առաջին հերթին պետք է որոշի՝ արդյոք կյանքին սպառնացող վրանգը պայմանավորված է «արտակարգ իրավիճակով», եւ եթե այդպես է, ապա ինչպիսի միջոցներ է անհրաժեշտ ձեռնարկել արտակարգ իրավիճակը հաղթահարելու համար: Իրավիճակից բխող խիստ անհրաժեշտության հետ ուղղակի եւ մշտական կապի շնորհիվ ազգային իշխանությունները, ըստ էության, կարող են ավելի արդյունավետորեն որոշել ինչպես այդպիսի արտակարգ իրավիճակի առկայությունը, այնպես էլ այն վերացնելու համար անհրաժեշտ շեղումների բնույթն ու շրջանակը, քան միջազգային դատավորը: Այս առնչությամբ 15-րդ հոդվածի 1-ին կետով (...) այդ իշխանություններին հայեցողության լայն շրջանակ է տրվում»³:

Պարտավորություններից շեղումը նաեւ ենթակա է ֆորմալ պահանջների. Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարը, լինելով Կոնվենցիայի ավանդապահը, պետք է լիովին տեղեկացված լինի ձեռնարկված միջոցառումների, դրանց պատճառների եւ այն պահի մասին, երբ այդ միջոցառումները դադարել են գործել (<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>):

Կոնվենցիայով սահմանված որոշ իրավունքներով որեւէ շեղում չի թույլատրվում. կյանքի իրավունքը՝ բացի պատերազմի հետ կապված օրինական գործողությունների համատեքստից (2-րդ հոդված), խոշտանգումների եւ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելումը (3-րդ հոդված), ստրկության կամ անազատ վիճակի արգելումը (4-րդ հոդվածի 1-ին կետ) եւ բացառապես օրենքի հիման վրա պատժի կանոնը (7-րդ հոդված): Չի կարող շեղում լինել մահապատժի վերացումից կամ կրկին անգամ չդատվելու կամ չպատժվելու իրավունքից (Թիվ 6 եւ 13 արձանագրություններ, ինչպես նաեւ Թիվ 7

² Տե՛ս Դատարանի քարտուղարության կողմից հրատարակված՝ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը (2019 թվականի դեկտեմբերի 31):

³ *Իռլանդիան ընդդեմ ՄԹ-ի* [Ireland v. UK] 1978 թվականի հունվարի 18-ի վճիռ, շարք Ա թիվ 25, 207-րդ պարբերություն:

արձանագրության 4-րդ հոդված):

15-րդ հոդվածի հիման վրա պարտավորություններից շեղումը կախված չէ ազգային մակարդակում արտակարգ դրության կամ որեւէ նմանատիպ ռեժիմի պաշտոնական ընդունման հանգամանքից: Միեւնույն ժամանակ, ցանկացած շեղում ներպետական իրավունքում պետք է ունենա հստակ հիմք՝ կամայականություններից պաշտպանելու համար, ինչպես նաեւ պետք է արտակարգ իրավիճակի դեմ պայքարելու համար խիստ անհրաժեշտ լինի: Պետությունները պետք է մշտապես հիշեն, որ ձեռնարկվող ցանկացած միջոցառում պետք է ուղղված լինի ժողովրդավարական կարգի պաշտպանությանը դրան սպառնացող վտանգներից, ինչպես նաեւ պետք է գործադրվեն բոլոր ջանքերը ժողովրդավարական հասարակության այնպիսի արժեքների պահպանության համար, ինչպիսիք են բազմակարծությունը, հանդուրժողականությունն ու լայնախոհությունը⁴:

Թեւեւ պարտավորություններից շեղումները Դատարանի կողմից ընդունվել են Կոնվենցիայի չափանիշների հետ կապված որոշ բացառություններ արդարացնելու համար, այն երբեք չի կարող արդարացնել որեւէ գործողություն, որը հակասում է Կոնվենցիայի օրինականության եւ համաչափության առաջնահերթ պահանջներին:

2. Արտակարգ իրավիճակի ժամանակ օրենքի գերակայության եւ ժողովրդավարական սկզբունքների պահպանումը

2.1. Օրինականության սկզբունքը

Նույնիսկ արտակարգ իրավիճակի ժամանակ օրենքի գերակայությունը պետք է ունենա գերակա նշանակություն⁵: Օրենքի գերակայության հիմնարար սկզբունքն այն է, որ պետության գործողությունները պետք է լինեն օրենքին

⁴ Մեհմեթ Հասան Ալթանն ընդդեմ Թուրքիայի [Mehmet Hasan Altan v. Turkey], §§ 94 եւ 210. եւ Սահին Ալփայն ընդդեմ Թուրքիայի [Şahin Alpay v. Turkey], §§ 78 եւ 180:

⁵ Տե՛ս Վենետիկի հանձնաժողով, Արտակարգ իրավիճակներում մարդու իրավունքների պաշտպանության մասին եզրակացություն, CDL-AD(2006)015, 13-րդ պարբերություն:

համապատասխան⁶: Այս համատեքստում «օրենքը» ներառում է ոչ միայն խորհրդարանի ակտերը, այլ նաեւ, օրինակ՝ գործադիր արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ հրամանները՝ պայմանով, որ դրանք ունեն սահմանադրական հիմք: Շատ սահմանադրություններով նախատեսվում է հատուկ իրավական ռեժիմ (ռեժիմներ), որով պատերազմի կամ խոշոր բնական աղետի կամ այլ աղետների դեպքում ընդլայնվում են գործադիր իշխանությունների լիազորությունները⁷: Նաեւ հնարավոր է, որ օրենսդիր մարմինն ընդունի արտակարգ իրավիճակի մասին օրենքներ, որոնք հատուկ մշակված լինեն առկա ճգնաժամի հետ կապված այն խնդիրները լուծելու համար, որոնք դուրս են արդեն իսկ գործող իրավական կանոնների կարգավորման շրջանակից: Այդ տեսակի ցանկացած նոր օրենսդրություն պետք է համապատասխանի սահմանադրությանն ու միջազգային չափանիշներին եւ համապատասխան դեպքերում ենթարկվի Սահմանադրական դատարանի կողմից գնահատման: Եթե խորհրդարանը ցանկանում է թույլ տալ կառավարությանը շեղվել հատուկ մեծամասնության կողմից ընդունված օրենսդրությունից (կամ այլ հատուկ ընթացակարգից հետո ընդունված օրենսդրությունից), ապա դա պետք է կատարվի օրենսդրության ընդունման համար պահանջվող մեծամասնության կողմից կամ նույն հատուկ ընթացակարգից հետո:

2.2. Արտակարգ դրության ռեժիմի եւ արտակարգ միջոցառումների սահմանափակ տեսողությունը

Արտակարգ դրության ընթացքում կառավարությունները կարող են ստանալ ընդհանուր լիազորություն՝ օրենքի ուժ ունեցող հրամաններ արձակելու համար: Սա ընդունելի է՝ պայմանով, որ այդ ընդհանուր լիազորություններն ունեն

⁶ Տե՛ս Վենետիկի հանձնաժողովի Օրենքի գերակայության ստուգաքննչական (CDL-AD(2016)007), 44-րդ եւ 45-րդ պարբերություններ:

⁷ Մինչեւ 2020 թվականի մարտի 29-ը մեր անդամ պետություններից 22-ը հայտարարել են արտակարգ դրություն:

սահմանափակ տեւողություն: Արտակարգ դրության ռեժիմի (կամ նմանատիպ ռեժիմի) հիմնական նպատակն է կանգնեցնել ճգնաժամի զարգացումը եւ հնարավորինս շուտ վերադառնալ բնականոն վիճակին⁸: Արտակարգ դրության ռեժիմի երկարացումը պետք է ենթարկվի խորհրդարանի կողմից դրա անհրաժեշտության վերահսկման: Գործադիր մարմնի ընդհանուր բացառիկ լիազորությունների անորոշ ժամանակով պահպանումն անթույլատրելի է⁹:

Արտակարգ դրության ընթացքում ոչ միայն պետք է կառավարության՝ օրենքներ ընդունելու լիազորությունը սահմանափակվի արտակարգ դրության տեւողությամբ, այլ նաեւ արտակարգ դրության ընթացքում գործողության մեջ դրված ցանկացած օրենսդրություն պետք է ներառի նաեւ հստակ ժամկետներ՝ այդ բացառիկ միջոցառումների տեւողության վերաբերյալ (ինչպես «գործողության ժամկետը լրանալու վերաբերյալ դրույթն» է): Անշուշտ, արտակարգ իրավիճակի ավարտից հետո որոշակի հատուկ, նպատակային միջոցառումների կիրառումը շարունակելը կարող է արդարացված լինել, բայց այդպիսի ընդլայնումը պետք է լինի խորհրդարանի իրավասության ներքո, ընդունված ընթացակարգերի միջոցով¹⁰:

⁸ Փորձը ցույց է տալիս, որ «որքան երկար է տևում արտակարգ դրության ռեժիմը, այնքան ավելի հավանական է, որ պետությունը հեռանա այն օբյեկտիվ չափորոշիչներից, որոնցով կարող էին առաջին հերթին վավերացվել արտակարգ լիազորությունների կիրառումը: Որքան երկար է շարունակվում այդ իրավիճակը, այնքան ավելի քիչ հիմնավորում կա իրավիճակը որպես բացառիկ բնույթ դիտարկելու համար, ինչի հետեանքով այն հնարավոր չէ կարգավորել իրավական ընդունված գործիքների կիրառմամբ»: Վենետիկի հանձնաժողով, 2016 թվականի հուլիսի 15-ի ձախողված հեղաշրջումից հետո ընդունված՝ Թուրքիայի «Արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ հրամանների մասին» թիվ 667-676 օրենքների վերաբերյալ եզրակացություն, CDL-AD(2016)037, 41-րդ պարբերություն:

⁹ [CommDH\(2002\)7, Միացյալ Թագավորության՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետից շեղումների որոշ հայեցակետերի վերաբերյալ թիվ 1/2002 եզրակացություն](#), էջ 25. տե՛ս նաեւ Վենետիկի հանձնաժողով, [Ժողովրդավարական երկրում խորհրդարանական մեծամասնության եւ ընդդիմության միջեւ հարաբերությունների վերաբերյալ չափանիշները. Ստուգացանկ](#) (CDL-AD(2019)019), 119-րդ պարբերություն:

¹⁰ Տե՛ս ԵԽԽՎ թիվ 1659 բանաձեւը (2009 թվական), Արտակարգ իրավիճակներում մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, էջ 12. տե՛ս վերեւում հիշատակված՝ Օրենքի գերակայության ստուգացանկը, ինչպես նաեւ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածը («Արտակարգ իրավիճակներում պարտավորություններից շեղում»): Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 4-րդ հոդվածը. Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածը: Արտակարգ լիազորությունների վերաբերյալ տե՛ս նաեւ Վենետիկի հանձնաժողովի՝

2.3. Արտակարգ իրավիճակների վերաբերյալ օրենսդրության սահմանափակ շրջանակը. անհրաժեշտության սկզբունքը

Անհրաժեշտության սկզբունքով պահանջվում է, որ արտակարգ միջոցառումներով հնարավոր լինի հասնել դրանց նպատակին՝ ժողովրդավարական որոշումների կայացման ընդունված կանոնների եւ ընթացակարգերի նվազագույն փոփոխությամբ¹¹: Հետեւաբար, կառավարության՝ արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ հրամաններ արձակելու լիազորությունը չպետք է հանգեցնի նրան, որ գործադիր մարմինն օրենսդիր մարմնից ստանա գործելու անսահմանափակ իրավասություն (քարտ-բլանշ): Հաշվի առնելով ճգնաժամի արագ եւ անկանխատեսելի զարգացումը՝ կարող է անհրաժեշտ լինել օրենսդիր իշխանության համեմատաբար լայն շրջանակի պատվիրակում, սակայն դա պետք է ձեւակերպվի տվյալ հանգամանքներում հնարավորինս նեղ իմաստով, որպեսզի նվազեցվի չարաշահման ցանկացած հավանականություն¹²: Որպես ընդհանուր կանոն, արտակարգ դրության ընթացքում պետք է ժամանակավորապես դադարեցվեն իրավական հիմնարար բարեփոխումները¹³:

Արտակարգ լիազորությունների մասին գեկույցը (CDL-STD(1995)012) եւ Արտակարգ իրավիճակներում մարդու իրավունքների պաշտպանության մասին գեկույցը (CDL-AD(2006)015):

¹¹ Անհրաժեշտության սկզբունքի մասին ուղղակիորեն չի նշվում արտակարգ իրավիճակի հետ կապված ինստիտուցիոնալ միջոցառումների համատեքստում, սակայն այն կարող է բխել մարդու իրավունքների ոլորտում արտակարգ միջոցառումների համաչափության եւ անհրաժեշտության պահանջից. տե՛ս [Վենետիկի հանձնաժողով. Ֆրանսիայի «Ազգի պաշտպանության մասին» սահմանադրական օրենքի նախագծի վերաբերյալ եզրակացություն, CDL-AD\(2016\)006](#), 71-րդ պարբերություն:

¹² [CM\(2008\)170, Նախարարների կոմիտեի՝ Եվրոպայի խորհրդի եւ օրենքի գերակայության վերաբերյալ փաստաթուղթ, էջ 46](#). տե՛ս նաեւ [Վենետիկի հանձնաժողով. Ժողովրդավարական երկրում խորհրդարանական մեծամասնության եւ ընդդիմության միջեւ հարաբերությունների վերաբերյալ չափանիշները. Ստուգացանկ \(CDL-AD\(2019\)019\)](#), 119-121-րդ պարբերություններ եւ [2016 թվականի հուլիսի 15-ի ձախողված հեղաշրջումից հետո ընդունված՝ Թուրքիայի «Արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ հրամանների մասին» թիվ 667-676 օրենքների վերաբերյալ եզրակացություն \(CDL-AD\(2016\)037\)](#), 98-րդ պարբերություն:

¹³ Զգալի թվով եվրոպական սահմանադրություններ ունեն պատերազմի ժամանակ, արտակարգ կամ նմանատիպ իրավիճակներում սահմանադրական փոփոխություններն արգելող դրույթներ: Տե՛ս նաեւ [Վենետիկի հանձնաժողով. 2016 թվականի հուլիսի 15-ի ձախողված հեղաշրջումից հետո ընդունված՝ Թուրքիայի «Արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ հրամանների մասին» թիվ 667-676 օրենքների վերաբերյալ եզրակացություն \(CDL-AD\(2016\)037\)](#), 80-րդ եւ 90-րդ պարբերություններ:

2.4. Արտակարգ դրության ռեժիմի ընթացքում լիազորությունների բաշխումը եւ գործադիր մարմնի գործողությունների մասով սպուգումները

Գործադիր իշխանությունները պետք է կարողանան գործել արագ եւ արդյունավետ: Դա կարող է հանգեցնել որոշումների կայացման ավելի պարզ ընթացակարգերի ընդունմանը եւ զսպող ու հակակշռող որոշ միջոցների մեղմացմանը: Սա կարող է սահմանադրությամբ թույլատրված չափով ներառել նաեւ տեղական, տարածքային եւ կենտրոնական իշխանությունների միջեւ որոշ հատուկ, սահմանափակ ոլորտների հետ կապված իրավասությունների ստանդարտ բաշխման գործընթացի շրջանցում՝ ճգնաժամին ավելի համակարգված արձագանքելու հնարավորությունն ապահովելու համար, եւ այն ընկալմամբ, որ տեղական ու տարածքային իշխանությունների լիարժեք իրավունքները կվերականգնվեն հենց այն ժամանակ, երբ իրավիճակը թույլ կտա:

Խորհրդարանները, այնուամենայնիվ, պետք է շարունակեն ունենալ գործադիր մարմնի գործողությունները վերահսկելու լիազորություն¹⁴ մասնավորապես ողջամիտ ընդմիջումներով ստուգելով, թե արդյոք գործադիր մարմնի արտակարգ լիազորությունները դեռ արդարացված են, կամ ժամանակավոր հիմունքներով միջամտելով՝ գործադիր մարմնի որոշումները փոփոխելու կամ չեղյալ հայտարարելու համար¹⁵: Արտակարգ դրության ընթացքում չպետք է հնարավոր լինի լուծարել խորհրդարանները, եւ իսկապես, շատ սահմանադրությունների համաձայն՝ խորհրդարանի մանդատը երկարաձգվում է մինչեւ արտակարգ դրության ավարտը:

Պետք է պահպանվի դատական համակարգի, մասնավորապես՝ սահմանադրական դատարանների (առկայության դեպքում) հիմնական

¹⁴ Տե՛ս ԵԽԽՎ թիվ 1713 առաջարկությունը (2005 թվական), Անվտանգության ոլորտի նկատմամբ ժողովրդավարական վերահսկողությունն անդամ պետություններում, էջ 38:

¹⁵ Վենետիկի հանձնաժողով, Օրենքի գերակայության ստուգացանկ (CDL-AD(2016)007), 51-րդ պարբերություն:

գործառույթը: Կարելի է, որ դատավորները կարողանան ուսումնասիրել արտակարգ իրավիճակների վերաբերյալ օրենսդրությամբ ներդրված՝ մարդու իրավունքների ամենալուրջ սահմանափակումները: Կարող են թույլատրվել որոշ կատեգորիաների գործերի հետաձգումները, «արագացված կարգով քննումը» կամ խմբային քննումը, իսկ որոշ ատյաններում նախնական դատական սանկցիան կարող է փոխարինվել փաստացի դատական վերանայմամբ (տե՛ս նաեւ ներքեւում՝ 3.2 գլուխը):

Արտակարգ դրության ընթացքում ընտրությունների եւ հանրաքվեների անցկացումը կարող է խնդրահարույց լինել, քանի որ ճգնաժամի ժամանակ քարոզչության հնարավորությունը խիստ սահմանափակ է:

3. Մարդու իրավունքների համապատասխան չափանիշները

3.1. Կյանքի իրավունքը (Կոնվենցիայի 2-րդ հոդված) ու խոշտանգումների եւ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելումը (Կոնվենցիայի 3-րդ հոդված). առողջապահության մարչելիության իրավունքը (Եվրոպական սոցիալական խարտիայի 11-րդ հոդված)

Կյանքի իրավունքն ու խոշտանգումների եւ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելումը Կոնվենցիայով սահմանված հիմնական իրավունքներից են, քանի որ դրանք չեն կարող ենթարկվել որեւէ շեղման նույնիսկ արտակարգ իրավիճակի ժամանակ, ինչպես օրինակ՝ COVID-19-ն է: Դրանք հետետողականորեն պահպանվել են պետական խնամքի տակ գտնվող մարդկանց մահացու հիվանդություններից եւ դրանց հաջորդող տառապանքներից պաշտպանելու նպատակով դրական պարտավորություններ պահանջելու համար¹⁶:

Կոնվենցիայով շարունակաբար պահանջվում է, որ ցանկացած անդամ

¹⁶ Տե՛ս Դատարանի քարտուղարության կողմից հրատարակված «Դատապարտյալների առողջությանը վերաբերող իրավունքները» տեղեկատվական թերթիկը:

պետություն ազատությունից զրկված անձանց համար ապահովի բժշկական խնամքի պատշաճ մակարդակ¹⁷: Խոշտանգումների կանխարգելման Եվրոպական կոմիտեն (ԽԿԿ) կատարել է [COVID-19-ի համավարակի համատեքստում ազատությունից զրկված անձանց բուժմանը վերաբերող սկզբունքների վերաբերյալ հայտարարություն](#): Դրանք կիրառվում են տարբեր վայրերում, այդ թվում՝ ոստիկանության կալանավորներին պահելու վայրերում, քրեակատարողական հիմնարկներում, ներգաղթյալների ժամանակավոր պահման վայրերում, հոգեբուժարաններում եւ սոցիալական խնամքի տներում, ինչպես նաեւ նոր ստեղծված տարբեր հաստատություններում կամ այն գոտիներում, որտեղ անձինք COVID-19-ի համատեքստում գտնվում են կարանտինում: ԽԿԿ-ի սկզբունքները վերաբերում են նաեւ այդ հաստատություններում աշխատող անձնակազմին պաշտպանելու անհրաժեշտությանը, ինչպես նաեւ ազգային անկախ վերահսկող մարմինների համար կալանավորներին պահելու վայրերին շարունակական հասանելիությունն ապահովելուն: Մարդու իրավունքների հանձնակատարը նույնպես հրապարակել է [հայտարարություն](#)՝ COVID-19 համավարակ. անհապաղ քայլեր են անհրաժեշտ Եվրոպայում բանտարկյալների իրավունքների պաշտպանության համար:

Բացի պետության խնամքի տակ գտնվող անձանցից՝ Կոնվենցիայի 2-րդ եւ 3-րդ հոդվածների շրջանակներում պարտականությունները կարող են կիրառվել ծանր հիվանդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց կամ տարեցների նկատմամբ (տե՛ս [Տարեցների մարդու իրավունքների խթանման վերաբերյալ CM/Rec\(2014\)2](#) առաջարկությունը եւ Մարդու իրավունքների հանձնակատարի՝ COVID-19 համավարակի ընթացքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց եւ տարեցների վերաբերյալ հայտարարությունը¹⁸): Նրանց այդ հիվանդությամբ

¹⁷ Տե՛ս *Խուդոբին ընդդեմ Ռուսաստանի* [*Khudobin v. Russia*], թիվ 59896/00, 2006 թվականի հոկտեմբերի 26. Ինչպես ԽԿԿ-ն մանրամասն ներկայացրել է կորոնավիրուսային հիվանդության (COVID-19) համավարակի համատեքստում ազատությունից զրկված անձանց բուժմանը վերաբերող սկզբունքների վերաբերյալ իր հայտարարության մեջ, «առողջապահության ոչ պատշաճ մակարդակը կարող է արագորեն հանգեցնել այնպիսի իրավիճակների, որոնք տեղավորվում են «անմարդկային եւ նվաստացնող վերաբերմունք» եզրույթի շրջանակներում:

¹⁸ Մարդու իրավունքների հանձնակատարը, որն իր աշխատանքում հաճախակի շեշտում է, որ այն

վարակվելը եւ դրանով տառապելու ծայրահեղ մակարդակը կարող են անհամատեղելի համարվել կյանքը պաշտպանելու եւ վատ վերաբերմունքը կանխելու պետության դրական պարտավորությունների հետ: Այս դրական պարտավորությունն այնուհետեւ հաստատվում է Եվրոպական սոցիալական խարտիայի (վերանայված) 11-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ կողմ պետությունները պետք է ցույց տան վարակիչ հիվանդությունները հաղթահարելու իրենց ունակությունը՝ հիվանդությունների մասին հաղորդելու եւ տեղեկացնելու գործողությունների միջոցով, ինչպես նաեւ համաճարակների դեպքում ձեռնարկելով բոլոր անհրաժեշտ արտակարգ միջոցառումները¹⁹: Պետությունների՝ խոցելի խմբերի նկատմամբ ավելի մեծ ուշադրությունը համահունչ կլինի մարդկանց՝ առողջապահության հավասար հիմունքներով մատչելիության իրավունքին ([Մարդու իրավունքների եւ կենսաբժշկության մասին կոնվենցիայի](#) 3-րդ հոդված, «Օվիեդոյի կոնվենցիա»):

Այս առնչությամբ հիշեցվում է, որ հիվանդների համար որակյալ դեղամիջոցների առկայությունն ու դրանց մատչելիությունը ներկայիս COVID-19 համավարակի համատեքստում ավելի, քան երբեւէ կարելի է: «Եվրոպական դեղագրքի մշակման մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի²⁰ նպատակն է ապահովել իրավական եւ գիտական հիմք՝ ապահովելու համար դեղերի եւ դրանց բաղադրիչների որակը մեկ տեղեկագրքի՝ Եվրոպական դեղագրքի ձեւով:

խոշոր բնակելի վայրերը, որտեղ անձինք գրկված են ազատությունից, պատշաճ հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց եւ տարեցների համար, համավարակի հետ բախվող անդամ պետություններին կոչ է արել դադարեցնել նոր ընդունելություններն այդ հաստատություններ, հնարավորինս շատ հաշմանդամություն ունեցող անձանց հանել այդտեղից եւ ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ մնացած բնակիչներին պաշտպանելու համար. Հանձնակատարի կողմից արված հայտարարությունները՝ [COVID-19 համավարակի ժամանակ տարեցներն ավելի քան երբեւէ աջակցության կարիք ունեն](#). 2020 թվականի մարտի 20, եւ [COVID-19 համավարակին արձագանքելիս հաշմանդամություն ունեցող անձինք չպետք է անտեսվեն](#), 2020 թվականի ապրիլի 2:

¹⁹ Սոցիալական իրավունքների եվրոպական կոմիտե, Եզրակացություններ XVII-2 (2005 թվական), Լատվիա:

²⁰ «Եվրոպական դեղագրքի մշակման մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա, ԵՊՇ թիվ 050, Ստրասբուրգ, 1964 թվականի հուլիսի 22, եւ «Եվրոպական դեղագրքի մշակման մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի արձանագրություն, ԵՊՇ թիվ 134, Ստրասբուրգ, 1989 թվականի նոյեմբերի 1:

Եվրոպական դեղագրքային հանձնաժողովի հովանու ներքո 39 անդամ պետություն եւ Եվրոպական միությունը 29 դիտորդների փորձագետների, այդ թվում՝ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության հետ համատեղում են ուժերը եւ մասնակցում են որակի այն չափանիշները սահմանելու աշխատանքներին, որոնք կիրառելի են բոլոր ստորագրող պետություններում եւ կիրառվում են աշխարհի ավելի քան 120 երկրում:

Վերջապես, ինչպես Կոնվենցիայի, այնպես էլ Եվրոպական սոցիալական խարտիայի համաձայն՝ պետությունները պարտավոր են բնակչությանը տեղեկացնել համավարակի հետ կապված հայտնի ռիսկերի, ինչպես նաեւ հիվանդության տարածումից խուսափելու համար անհրաժեշտ վարքագծերի եւ միջոցառումների վերաբերյալ²¹:

3.2. Ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը (Հոդված 5) եւ արդար դատաքննության իրավունքը (Հոդված 6)

COVID-19-ին ի պատասխան ձեռնարկված աննախադեպ միջոցառումները կարող են ազդել պետության՝ ազատության եւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի երաշխավորման կարողության վրա, ինչպես նաեւ փոփոխել դատական համակարգի գործունեության բնականոն ընթացքը:

5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ե» ենթակետով սահմանվում է, որ վարակիչ հիվանդությունների տարածումը կանխարգելելն այն հիմքերից մեկն է, որով անձը կարող է զրկվել ազատությունից: Նախքան այս միջոցառումներին դիմելն ակնկալվում է, որ պետությունները կապահովեն համապատասխան իրավական հիմքի առկայությունը եւ կդիտարկեն այն հարցը, թե արդյոք ազատությունից զրկման ձեռով միջոցառումները, ի տարբերություն ավելի մեղմ այլընտրանքային

²¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, *Գուերան եւ այլք ընդդեմ Իտալիայի* [Guerra and Others v. Italy], 1998 թվականի փետրվարի 19-ի վճիռ, Վճիռների եւ որոշումների մասին զեկույցներ 1998-I, էջ 227, § 58. Օներիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ] [Öneryildiz v. Turkey [GC]], թիվ 48939/99, 2004 թվականի նոյեմբերի 30:

տարբերակների, խիստ անհրաժեշտ են: Հարկադիր մեկուսացման տեղողությունը եւ գործնականում դրա իրականացման եղանակն այս համատեքստում կարելի է:

Դատարանների մատչելիության ապահովման եղանակների բարելավմանն ուղղված միջոցառումները պետք է մշակվեն այնպես, որ համապատասխանեն 6-րդ հոդվածին հատկապես այն դեպքերում, երբ անհրաժեշտ է հատուկ ընթացակարգային բարեխղճության ցուցաբերում (դատավարության խոցելի մասնակիցներ, ընտանեկան եւ աշխատանքային գործերով դատավարություններ եւ այլն): Ոստիկանությունում արգելանքի տակ պահելու ժամկետի երկարաձգումը կամ ազատությունից զրկելու հարցի դատական վերանայման հետաձգումը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտումների:

Պետք է ընդունել, որ 15-րդ հոդվածի հիման վրա պարտավորություններից շեղվելու արդյունքում կարող է ընդլայնվել Կոնվենցիայի 5-րդ եւ 6-րդ հոդվածներով նախատեսված թույլատրելի միջոցառումների շրջանակը, եւ կարող են ընդարձակվել պետական իշխանությունների՝ որոշակի ժամկետների պահպանման եւ այլ սովորական ընթացակարգային պահանջների կատարման հարցում մանելու հնարավորությունները: Այնուամենայնիվ, առանց իրավական հիմքի կամ ժամանակին դատական վերանայում իրականացնելու կալանավորման հիմնական արգելքը եւ կալանավորվածներին հիմնական դատավարական երաշխիքների տրամադրման անհրաժեշտությունը, ինչպես օրինակ՝ բժշկի, իրավաբանի ծառայություններից օգտվելը կամ մերձավոր ազգականներին տեսակցելը, պետք է այսպիսի հանգամանքներում սկզբունքորեն պահպանվեն: Պետությունները նաեւ ընդհանուր առմամբ պարտավոր են ապահովել, որ դատավարությունները համապատասխանեն արդարության հիմնարար պահանջին (ինչպես օրինակ՝ կողմերի հավասարությունն է), եւ դրանց ընթացքում պահպանվի անմեղության կանխավարկածը, ինչպես նաեւ ապահովել, որ չձեռնարկվի որեւէ քայլ, որը կհանգեցնի միջամտության՝ դատավորների կամ դատարանների անկախությանը:

**3.3. Անձնական կյանքի իրավունքը, խղճի ազատությունը,
արտահայտվելու ազատությունը, միավորման ազատությունը**

Կոնվենցիայի 8-րդ, 9-րդ, 10-րդ եւ 11-րդ հոդվածներով երաշխավորված այս բոլոր իրավունքների եւ ազատությունների արդյունավետ իրականացումը ժամանակակից ժողովրդարական հասարակությունների ուղենիշն է: Դրանց սահմանափակումները թույլատրելի են միայն այն դեպքում, երբ դրանք սահմանված են օրենքով եւ համաչափ են հետապնդվող իրավաչափ նպատակին, ներառյալ՝ առողջության պաշտպանությունը: Սովորական խմբային միջոցառումների զգալի սահմանափակումները, ինչպիսիք են երկրպագության հանրային վայրերի հասանելիությունը, հանրային հավաքները, հարսանեկան կամ թաղման արարողությունները, կարող են անխուսափելիորեն հանգեցնել փաստարկելի բողոքների՝ համաձայն վերոնշյալ դրույթների: Իշխանությունները պարտավոր են ապահովել, որ ցանկացած այդպիսի սահմանափակում, անկախ այն հանգամանքից՝ դրա հիմքում ընկած է պարտավորություններից որեւէ շեղում, թե՛ ոչ, հստակ սահմանված լինի օրենքով, լինի վերաբերելի սահմանադրական երաշխիքներին համապատասխան եւ հետապնդվող նպատակին համաչափ²²:

Թեպետ վերոնշյալ իրավունքների սահմանափակումների բարձր մակարդակը կարող է լիովեն հիմնավորվել ճգնաժամի պայմաններում, խիստ քրեական պատիժները կարող են մտահոգությունների տեղիք տալ եւ պետք է լուրջ ուսումնասիրության ենթարկվեն: Բացառիկ իրավիճակները չպետք է հանգեցնեն քրեական պատժի միջոցների չափազանցման: Հարկադրման եւ կանխարգելման միջեւ արդարացի հավասարակշռությունը եթե ոչ միակ, ապա առավել պատշաճ

²² Տե՛ս Մեհմեթ Հասան Ալթանն ընդդեմ Թուրքիայի [Mehmet Hasan Altan v. Turkey], 13237/17, 2018 թվականի մարտի 20. Ինչ վերաբերում է հավաքների ազատությանը, տե՛ս *Լաշմանկինը եւ այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* [Lashmankin and Others v. Russia], թիվ 57818/09, 2017 թվականի փետրվարի 7, 434-րդ պարբերություն. այս գործով Դատարանը վճռել է, որ ցույցի ընդհանուր արգելքն ընդունելի է, եթե առկա է իրական վտանգ, որ այն կդառնա անկարգության պատճառ, որը հնարավոր չի լինի կանխարգելել այլ, ավելի մեղմ միջոցառումների կիրառմամբ, եւ այն դեպքում, երբ այն հիմնավորելու նպատակով վկայակոչված անվտանգության նկատառումները գերակայում են ցույցերի նկատմամբ սահմանված արգելքի ազդեցության անբարենպաստ գործոնի նկատմամբ:

եղանակն է համաչափության մասով Կոնվենցիայի պահանջը կատարելու համար:

***Արտահայտվելու եւ տեղեկություն ստանալու ազատությունը,
լրատվության միջոցների ազատությունը, պաշտոնական
տեղեկությունների հասանելիությունը***

Արտահայտվելու ազատությունը, այդ թվում՝ տեղեկությունների ազատ եւ ժամանակին հոսքը համավարակի հետ կապված խնդիրները լուսաբանելու հարցում լրատվության միջոցների կարողության գլխավոր գործոնն են: Լրատվության միջոցները եւ արհեստավարժ լրագրողները, մասնավորապես՝ հանրային հեռարձակող ընկերություններն ունեն առանցքային դեր ու կրում են հատուկ պատասխանատվություն ոչ միայն հանրությանն օպերատիվ, ճշգրիտ եւ հավաստի տեղեկություն տրամադրելու, այլեւ խուճապը կանխելու եւ ժողովրդի հետ համագործակցությունը խթանելու համար: Նրանք պետք է պահպանեն պատասխանատու լրագրության մասնագիտական եւ էթիկայի խիստ նորմերը եւ հետեւաբար փոխանցեն պաշտոնական հաղորդագրություններ ճշգնաժամի վերաբերյալ եւ խուսափեն ոչ ստույգ պատմությունների, առավել եւս իրականությանը չհամապատասխանող կամ սենսացիոն նյութերի հրապարակումից կամ տարածումից: Բացառիկ հանգամանքներով պայմանավորված՝ պատասխանատու լրագրողները կարող են ստիպված լինել հրաժարվել սահմանափակ օգտագործման համար նախատեսված՝ կառավարության տիրապետման ներքո գտնվող տեղեկությունների հրապարակումից, ինչպես օրինակ՝ ավելի խիստ մեկուսացման քաղաքականության իրականացմանն ուղղված հետագա միջոցառումների մասին տեղեկությունը²³:

Հանրության՝ պաշտոնական տեղեկություններին հասանելիությունը պետք է ապահովվի Դատարանի նախադեպային իրավունքով սահմանված առկա սկզբունքների հիման վրա²⁴: Պաշտոնական տեղեկությունների հասանելիության

²³ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի «Ճշգնաժամի ընթացքում արտահայտվելու եւ տեղեկություն ստանալու ազատության պաշտպանության վերաբերյալ ուղեցույցը»:

²⁴ Տե՛ս, օրինակ, Մազյար Հելսինկիի [ՄԴ] գործը [Magyar Helsinki [GC]], 156-170-րդ.

ցանկացած սահմանափակում պետք է լինի բացառիկ եւ հանրային առողջության պաշտպանության նպատակին համաչափ: [Պաշտոնական փաստաթղթերի հասանելիության մասին կոնվենցիայում](#) (Տրոմսյոյի կոնվենցիա) ընդգծվում է թափանցիկության անհրաժեշտությունը, եւ սահմանվում է, որ պետական մարմինն իր իսկ նախաձեռնությամբ կամ անհրաժեշտությունից ելնելով ձեռնարկում է անհրաժեշտ միջոցառումներ պաշտոնական փաստաթղթերը հանրամատչելի դարձնելու ուղղությամբ, որպեսզի խրախուսի ընդհանուր հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերով հանրության տեղեկացված մասնակցությունը:

Միեւնույն ժամանակ, պաշտոնական հաղորդակցությունները չպետք է լինեն համավարակի վերաբերյալ տեղեկությունների փոխանցման միակ ուղին: Սակիանգենի գրաքննության եւ հիմնավոր մտահոգությունների ճնշման: Լրագրողները, լրատվության միջոցները, բժշկկ-մասնագետները, քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստները եւ ընդհանուր առմամբ հանրությունը պետք է կարողանան քննադատել իշխանություններին եւ հանգամանորեն ուսումնասիրել նրանց արձագանքը ճգնաժամին: Որոշակի թեմաների նկատմամբ նախապես սահմանված ցանկացած սահմանափակում, զանգվածային լրատվության միջոցների փակումը կամ հաղորդակցության առցանց հարթակների հասանելիության ուղղակի արգելափակումը ենթադրում են առավել մանրամասն ուսումնասիրություն, եւ դրանք հիմնավոր են համարվում միայն բացառիկ հանգամանքներում²⁵: Համավարակը չպետք է օգտագործվի ազդարարներին (տե՛ս «Ազդարարների պաշտպանության մասին» [CM/Rec\(2014\)7 առաջարկությունը](#))²⁶ կամ քաղաքական ընդդիմախոսներին²⁷ լռեցնելու համար: Ապատեղեկատվության կանխամտածված տարածման դեմ կարելի է պայքարել փաստացի պատժամիջոցներով եւ պետական տեղեկատվական արշավների

պարբերություններ:

²⁵ *Կումպանա Մազարե* [ՄՊ] [*Cumpana Mazare* [GC]], 118-րդ պարբերություն:

²⁶ <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795>:

²⁷ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի «[Ճգնաժամի ընթացքում արտահայտվելու եւ տեղեկություն ստանալու ազատության պաշտպանության վերաբերյալ ուղեցույց](#)»:

իրականացմամբ: Պետությունները պետք է գործեն առցանց հարթակների եւ լրատվության միջոցների հետ համատեղ՝ հանրային կարծիքի մանիպուլյացիան կանխարգելելու, ինչպես նաեւ լրատվության եւ տեղեկատվության՝ ընդհանուր վստահություն վայելող աղբյուրներին, մասնավորապես՝ հանրային առողջապահական մարմինների կողմից օգտագործվող աղբյուրներին առավել մեծ կարելություն տալու համար:

Անձնական կյանքի անձեռնմխելիություն եւ տվյալների պաշտպանություն

Անձնական տվյալների հասանելիության եւ մշակման նոր տեխնոլոգիաներն ունեն համավարակի տարածումը զսպելու եւ այն վերացնելու հնարավորություն: Մոնիթորինգի իրականացումը, հետետումը եւ նախազգուշացումը համաճարակային վերահսկողության կարելորագույն քայլերն են: Առկա ժամանակակից թվային տեխնոլոգիաների եւ գործիքների (գտնվելու մասին տվյալներ, արհեստական բանականություն, դեմքերի ճանաչում, սոցիալական հավելվածներ) թվի կրկնապատկմամբ կամ չափազանց մեծ թվով ապահովմամբ կարելի է դյուրացնել այդ համավարակային վերահսկողությունը:

Միեւնույն ժամանակ, ժամանակակից տեխնոլոգիաների՝ անձանց կյանք ներթափանցելու հնարավորությունը չպետք է թողնել առանց հսկողության եւ անձնական կյանքը հարգելու անհրաժեշտության նկատմամբ հավասարակշռության հաստատման: Տվյալների պաշտպանության սկզբունքները եւ Եվրոպայի խորհրդի 108 կոնվենցիան (եւ դրա արդիականացված տարբերակը, այսուհետ՝ «108+» կոնվենցիա²⁸) մշտապես ապահովել են պաշտպանական բարձր չափանիշների եւ հանրային շահերի, այդ թվում՝ հանրային առողջապահության ոլորտում հավասարակշռության սահմանման հնարավորություն: Կոնվենցիայով նախատեսվում են տվյալների պաշտպանության սովորական կանոններից

²⁸ «Անձնական տվյալների մշակման դեպքում անհատների պաշտպանության մասին» արդիականացված կոնվենցիա (ԵԽՊՇ 223).

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf

բացառություններ՝ սահմանափակ ժամկետով եւ պատշաճ երաշխիքների (օրինակ՝ ապանձնավորում) ու արդյունավետ վերահսկողության մեխանիզմի ապահովմամբ՝ հավաստիանալու համար, որ այս տվյալները հավաքվում, վերլուծվում, պահվում ու փոխանցվում են օրինական եւ ապահով եղանակներով: Արհեստական բանականության միջոցով անձնական տվյալների լայնածավալ մշակումը պետք է միայն իրականացվի այն դեպքում, երբ գիտական ապացույցը համոզիչ կերպով փաստում է, որ հանրային առողջության համար պոտենցիալ օգուտները գերակա են այլընտրանքային, ներթափանցման պակաս հնարավորություն ունեցող լուծումների նկատմամբ: Եվրոպայի խորհրդի՝ արհեստական բանականության փորձագիտական ցանցը²⁹ եւ դրա գործընկերները կարող են դյուրացնել այս առնչությամբ գիտելիքների փոխանակումը:

3.4. Խտրականության արգելումը (Կոնվենցիայի 14-րդ հոդված եւ Թիվ 12 արձանագրության 1-ին հոդված, Եվրոպական սոցիալական խարտիայի «Ե» հոդված) եւ բազմազանությանն ու ներառականությանն առնչվող չափանիշները

Խտրականության բացառման սկզբունքը մեծ կարեւորություն ունի սույն համատեքստում: Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի հիման վրա պարտավորություններից շեղում նախատեսող միջոցառումների խիստ անհրաժեշտությունը գնահատելիս Դատարանն ուսումնասիրում է այն հարցը, թե արդյոք միջոցառումների արդյունքում անհիմն խտրականություն է դրվում անձանց տարբեր կատեգորիաների միջեւ³⁰: Խտրականության որոշ ձեւեր կարող են նաեւ դիտարկվել որպես արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք, որն արգելված է 3-րդ հոդվածով՝ շեղում չթույլատրող դրույթով³¹: Ավելին, ոչ

²⁹ Արհեստական բանականության հարցերով հատուկ կոմիտե, ԱԲՀԿ

³⁰ ՄԻԵԴ, *Ա-ն եւ այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ] [*A. and Others v. the United Kingdom* (GC)], 3455/05, 2009 թվականի փետրվարի 19, §§ 182-190:

³¹ ՄԻԵԴ, *Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ] [*Cyprus v. Turkey* (GC)], 25781/94, 2001 թվականի

բարենպաստ պայմաններում գտնվող խմբերին պատկանող անձանց կոնկրետ կարիքները հաշվի չառնելու հանգամանքը կարող է հանգեցնել խտրականության³²։ Խտրականության արգելմամբ, այսպիսով, կարող են նախատեսվել իրական հավասարության ապահովմանն ուղղված դրական միջոցառումների ձեռնարկման պարտավորություններ³³։ Համանման մոտեցում է կիրառվում Եվրոպական սոցիալական խարտիայում («Ե» հոդված)³⁴։ Այս իմաստով, Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության շրջանակային կոնվենցիայի, Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների վերաբերյալ Եվրոպական խարտիայի, ինչպես նաեւ ՌԱԵՀ-ի ընդհանուր քաղաքականության վերաբերյալ առաջարկությունների շատ դրույթներ պետք է դիտարկվեն որպես հավասարության եւ խտրականության բացառման սկզբունքների արտահայտչամիջոցներ։

Այժմ վարակի տարածման դեմ պայքարի շրջանակներում ձեռնարկված բացառիկ միջոցառումների արդյունքում հավանաբար ի հայտ կգան հարցեր դրանց հնարավոր խտրական հետեւանքների առնչությամբ։ Օրինակ՝ Կոնվենցիայում (Թիվ 1 արձանագրության 2-րդ հոդված) եւ Եվրոպական սոցիալական խարտիայում (17-րդ հոդված) ամրագրված կրթության իրավունքի

մայիսի 10, §§ 312-315:

³² Տե՛ս, օրինակ, ՄԻԵԴ, *Հորվաթը եւ Քիսն ընդդեմ Հունգարիայի* [Horvath and Kiss v. Hungary], 11146/11, 2013 թվականի հունվարի 29:

³³ ՄԻԵԴ, *Հորվաթը եւ Քիսն ընդդեմ Հունգարիայի* [Horvath and Kiss v. Hungary], 11146/11, 2013 թվականի հունվարի 29, § 116. ՄԻԵԴ, Չամն ընդդեմ Թուրքիայի [Çam v. Turkey], 51500/08, 2016 թվականի փետրվարի 23: Տե՛ս նաեւ Կոնվենցիայի թիվ 12 արձանագրության բացատրական զեկույցը:

³⁴ Համաձայն Սոցիալական իրավունքների Եվրոպական կոմիտեի (ՍԻԵԿ)՝ խտրականության պատճառ կարող է լինել համանման իրավիճակում անձանց միջեւ առկա տարբերությունները պատշաճ եւ հստակ ձեւով հաշվի չառնելը կամ համարժեք քայլեր չձեռնարկելը՝ ապահովելու համար, որ հանրամատչելի իրավունքներից եւ կոլեկտիվ արտոնություններից, իսկապես, օգտվեն բոլորը, եւ դրանք, իսկապես, հասանելի լինեն բոլորին: Տե՛ս, օրինակ, ՍԻԵԿ, *Իտալիայի աշխատանքի համընդհանուր կոնֆեդերացիան (ԻԱՀԿ) ընդդեմ Իտալիայի* [Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italy], Գանգատ թիվ 91/2013, 2015 թվականի հոկտեմբերի 12, § 237, ՍԻԵԿ, *Աշխատանքի ֆրանսիական ժողովրդավարական կոնֆեդերացիան (ԱՖԺԿ) ընդդեմ Ֆրանսիայի* [Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. France], Գանգատ թիվ 50/2008, 2009 թվականի սեպտեմբերի 9-ի ըստ էության որոշում, §§ 39 եւ 41:

իրականացումը պետք է, ըստ էության, ապահովվի, չնայած ապահովման եղանակները պետք է ենթարկվեն մշակման: Այնուամենայնիվ, պետք է հատկապես ուշադիր լինել՝ հավաստիանալու համար, որ խոցելի խմբերի անդամները շարունակում են օգտվել կրթության իրավունքից, եւ մեկուսացման ընթացքում նրանց համար հավասար պայմաններով հասանելի են ուսումնական միջոցներն ու նյութերը: Նախապատրաստական փուլում է գտնվում գնչուների, միգրանտների, ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց եւ ԼԳԲՏ անձանց առջեւ ծառացած խնդիրների ու ռիսկերի, ինչպես նաեւ որոշ անդամ պետությունների կողմից այս ճգնաժամի ընթացքում որդեգրված առանձին ներառական գերազանց գործելակերպերի մանրամասն ուսումնասիրությունը³⁵:

4. Հանցագործությունից պաշտպանությունը, հանցագործության զոհերի պաշտպանությունը

Միջադեպերի հաղորդումը եւ ապացույցների ներկայացումն ավելի հաճախակի է դառնում՝ փաստելով, որ մեկուսացման եւ ինքնամեկուսացման քաղաքականության հետեւանքով աճում է ընտանեկան, սեռական եւ գենդերային հիմքով բռնության մակարդակը, եւ հետեւաբար ավելանում է դրանցից պաշտպանության ապահովման անհրաժեշտությունը: Այն անդամ պետությունների մոտեցումը, որոնք Ստամբուլի կոնվենցիայի ոգուն համահունչ³⁶ փնտրում են եղանակներ, որ այդպիսի բռնության զոհերին շարունակեն տրամադրել աջակցություն եւ պաշտպանություն ապահովող՝ մեկուսացման ռեժիմին հարմարեցված ծառայություններ, կարող է միայն ողջունելի լինել: Եվրոպայի խորհուրդը կարող է տարածել իր անդամ պետություններում գործող

³⁵ Ուսումնասիրությունը նախապատրաստվում է Խտրականության դեմ պայքարի, բազմազանության եւ ներառականության հարցերով նոր ղեկավար կոմիտեի (ԽՊԲՆՂԿ) քարտուղարության կողմից՝ ԽՊԲՆՂԿ-ի առաջին նիստին քննարկելու համար: Ներածական մասը շուտով կիրառարակվի դրա կայքում:

³⁶ «Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրանց դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա, ԵԽՊՇ թիվ 2010, Ստամբուլ, 2011 թվականի մայիսի 11. <https://www.coe.int/conventions/treaty/210>:

գործելակերպերի մասին տեղեկություններ, ինչպես օրինակ՝ զոհերին տրվող՝ բռնության դեպքի մասին հաղորդելու այլընտրանքային հնարավորություններն են³⁷: Կարելի է նաեւ դիտարկել նորարարական միջոցների տարբերակը, որպեսզի Եվրոպայի խորհրդի «Սեռական շահագործումից եւ սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» Լանզարոտեի կոնվենցիայի դրույթների համաձայն՝ երեխաներին հասանելի լինեն «վստահության հեռախոս» եւ «թեժ գիծ» ծառայությունները՝ այս համավարակի ընթացքում բռնության, վատ վերաբերմունքի եւ սեռական բնույթի բռնության մասին հաղորդումներ ներկայացնելու համար³⁸:

Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը կարող են հայտնվել էլ ավելի խոցի վիճակում՝ իրավապահ մարմինների եւ նրանց աջակցություն ցուցաբերող ծառայությունների, օրինակ՝ կացարանների սահմանափակ կարողությունների պատճառով³⁹:

Քանի որ ժամանակակից հասարակությունն առավել, քան երբեւէ կախում ունի համակարգչային համակարգերից, ճգնաժամի ընթացքում չարամիտ դերակատարները կարող են այս կախումն առավել հաճախ օգտագործել հոգուտ իրենց (համակարգիչները վարակելու, օգտագործողի հաշվառման տվյալները կամ խարդախությամբ վճարումներ ստանալու նպատակով օգտագործվում են խարդախության սխեմաներ, ֆիշինգ արշավներ եւ COVID-19-ի վերաբերյալ տեղեկություն կամ խորհուրդ տրամադրող թվացյալ իրական կայքերի միջոցով տարածվում է վնասագիր): Երեխաները բացառություն չեն կազմում կիբեռտարածքում առկա ռիսկերից, իսկ դպրոցների փակման հետեւանքով նրանց կողմից համացանցի ու սոցիալական կայքերի ավելի լայն օգտագործումն ազդում

³⁷ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարի 2020 թվականի մարտի 30-ի հայտարարությունը (<https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-crisis-secretary-general-concerned-about-increased-risk-of-domestic-violence>) եւ ԳՐԵՎԻՕ-ի նախագահի 2020 թվականի մարտի 24-ի հայտարարությունը. <https://rm.coe.int/grevio-statement-covid-24-march-2020/pdfa/16809cf55e>:

³⁸ Լանզարոտեի կոմիտեի նախագահի եւ փոխնախագահի հայտարարությունը. <https://rm.coe.int/covid-19-lc-statement-en-final/16809e17ae>:

³⁹ Տե՛ս ԳՐԵՍԱ-ի 2020 թվականի ապրիլի 3-ի հայտարարությունը:

է նրանց անվտանգության վրա: Ավելին, կորոնավիրուսային հիվանդության բռնկումը, ցավոք, հանցագործների համար ի հայտ է բերել նոր հնարավորություններ՝ օգտվելու բժշկական, անձնական պաշտպանության եւ հիգիենիկ արտադրանքների մեծ պահանջարկից: Դրանց թվին են դասվում կեղծ դեղորայքը կամ կեղծ բժշկական սարքերը, ինչպես օրինակ՝ COVID-19 թեստավորման միջոցները, որոնք հասանելի են դարձվում թե՛ առնցանց, թե՛ համացանցից դուրս: Կեղծ բժշկական արտադրանքի արտադրությունը եւ բաշխումը զգալի ռիսկ է հանրային առողջության համար եւ վտանգում է կյանքի իրավունքն ու առողջության իրավունքը: Քրեական արդարադատության մարմինները պետք է լիովին համագործակցեն՝ վերոնշյալ հանցանքները բացահայտելու, քննելու, վերագրելու եւ քրեական հետապնդման ենթարկելու համար: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիաների շրջանակներում (Կիբեռհանցագործության մասին կոնվենցիա (Բուդապեշտ), «Բժշկական նշանակության արտադրանքի կեղծման եւ հանրային առողջության համար վտանգ ներկայացնող նմանատիպ հանցագործությունների մասին» կոնվենցիա⁴⁰, «Սեռական շահագործումից եւ սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» Լանզարոտեի կոնվենցիա) անդամ պետություններն ակտիվ համագործակցում են իրենց քրեական իրավունքի դրույթները, ընթացակարգային լիազորությունները բարելավելու համար, եւ անհրաժեշտ է միջազգային համագործակցության հաստատում՝ այդ սպառնալիքների դեմ պայքարելու համար:

5. Հաջորդ քայլերը. Եվրոպայի խորհուրդն առավել քան երբեւէ քայլում է ժամանակին համընթաց

Եվրոպայի խորհուրդն ստեղծվել է երբեւէ հայտնի ամենաաղետալի պատերազմից հետո Եվրոպայում տեական խաղաղություն վերահաստատելու

⁴⁰ «Բժշկական նշանակության արտադրանքի կեղծման եւ հանրային առողջության համար վտանգ ներկայացնող նպանատիպ հանցագործությունների մասին» կոնվենցիայի կողմերի կոմիտեն կտրամադրի խորհրդատվություն COVID-19-ի համատեքստում Կոնվենցիայի կիրառման առնչությամբ (<https://www.coe.int/en/web/medicrime/home>):

նպատակով: Այն զգալի հաջողություններ է գրանցել՝ իր 70-ամյա պատմության ընթացքում դառնալով համաեվրոպական կազմակերպություն՝ եզակի կառույցներով, որոնք դարձել են համաշխարհային օրինակ: Այսօր մեր հասարակության առջև ծառացած մարտահրավերն աննախադեպ է: Նույնիսկ ճգնաժամի ծայրահեղ ազդեցության փուլի ավարտից հետո մեր հասարակությունը ստիպված կլինի փնտրել միջոցներ՝ սոցիալ-տնտեսական վնասը վերացնելու եւ մեր ժողովրդավարական կառույցների նկատմամբ վստահությունն էլ ավելի ամրապնդելու համար: Ընդ որում, պետք է լայնորեն խորհրդածել մեր հասարակության առավել խոցելի անհատների ու խմբերի պաշտպանության եւ առավել կայուն ու համերաշխ կառավարման մոդելի միջոցով նրանց իրավունքների երաշխավորման միջոցների շուրջ:

Եվրոպայի խորհուրդը կշարունակի ջանքեր գործադրել, որպեսզի աջակցություն ցուցաբերի իր անդամ պետություններին այս ճգնաժամի ընթացքում եւ դրա հետեւանքների վերացման ուղղությամբ: Իր արդյունավետ իրավական փաստաթղթերի լայն շրջանակը, տեխնիկական փորձը եւ ազգային փորձագետների ընդգրկուն ցանցը կառավարությունների եւ քաղաքացիների համար ապահովում են արժեքավոր գործիքներ՝ հանրային առողջության պաշտպանության, մեր հասարակության ժողովրդավարական կառուցվածքի պահպանման ու ճգնաժամի հետեւանքների մեղմացման ուղղությամբ լավագույն եւ առավել կայուն պատասխան միջոցառումներն ի հայտ բերելու համար:

Եվրոպայի խորհրդի եւ Քարտուղարության կանոնադրական մարմինները, բոլոր կառույցները մոբիլիզացվել են եւ չեն խնայելու որեւէ ջանք՝ բոլոր շահագրգիռ կողմերի, այդ թվում՝ իշխանությունների, քաղաքացիական հասարակության եւ քաղաքացիների շրջանում տեղեկություններ փոխանցելու, լավագույն գործելակերպերը եւ քաղված դասերը ներկայացնելու նպատակով Կազմակերպության գործիքներն ու ռեսուրսներն օգտագործելու համար, որպեսզի գտնենք մեր առջև ծառացած մարտահրավերներին արձագանքելու ընդհանուր միջոցներ: Կազմակերպության բոլոր ծրագրերի եւ գործողությունների (այդ թվում՝

ըստ հարցման անդամ պետությունների եւ ոչ անդամ պետությունների հետ համագործակցության ծրագրերի) թիրախները կվերանայվեն այնպիսի բաղադրիչներ ներառելու համար, որոնց արդունքում Կազմակերպության աջակցությունը կդառնա հնարավորինս նպատակային, արդիական եւ հստակ: